

ЈАСМИНА ТРИФУНАЦ, 1977-
Народна библиотека Србије
Београд

УДК: 006.44:[025.31/.32:084/087 ;
027.54:084/087(497.11)
ID: 201596684

ПРИМЕНА ISBD(NBM) СТАНДАРДА У НАРОДНОЈ БИБЛИОТЕЦИ СРБИЈЕ¹

Сажетак: С обзиром на то да је некњижна библиотечка грађа веома различита по својој форми и појавном облику, донето је више стандарда који се користе у каталошко-библиографској обради ове грађе. Под некњижним јединицама подразумевају се јединице које преносе идеје, информације и естетске садржаје у форми која није књига. Стандард којим се дефинише библиографски опис највећег броја некњижне грађе је ISBD(NBM). У раду је представљен кратак историјат, сврха и циљ стандарда за библиографску обраду некњижних јединица. Акцент је стављен на кључне разлике између стандарда за обраду монографских публикација и стандарда за обраду некњижне грађе. Кроз примере праксе Народне библиотеке Србије представљена су подручја у којима се огледају посебности у обради ових јединица. Најучљивије специфичности при каталошкој обради некњижног материјала виде се код одређивања извора података, код општих и посебних ознака грађе и код напомена које дају преглед садржаја. У раду се напомиње и да ISBD(NBM) стандард не даје чврста ограничења по питању врсте материјала на коју се односи, па је тиме омогућена каталошка обрада и нових врста библиотечке грађе која је настала као производ модерних и савремених производних технологија.

Кључне речи: ISBD(NBM), некњижна грађа, каталошка обрада, Народна библиотека Србије

Први Међународни стандардни библиографски опис објављен је 1971. године и то ISBD² за монографске публикације. У оквиру IFLA-e³ 1975. годи-

¹ Рад изложен на стручном скупу у Требињу *Изазови и стипранијушице савременој библиотекарства*, 18–19. април 2013.

² ISBD – International Standard Bibliographic Description.

³ IFLA – International Federation of Library Associations and Institutions.

не оснива се радна група за ISBD(NBM)⁴ јер је установљено да је штампана реч само један од начина да се пренесе садржај, порука, информација и да би IFLA-ин програм за Међународни стандардни библиографски опис требало да посвети посебну пажњу изради стандардизоване описне структуре за материјале различите од књиге. Године 1977. године објављено је прво издање ISBD(NBM)-а. На састанку IFLA-е у Лајпцигу 1981. године донета је одлука да се за звучне снимке не израђује посебан ISBD, већ да се преради ISBD(NBM) и да се прошире његове одредбе у циљу веће заступљености звучних снимака.⁵

Монографске некњижне јединице подразумевају различите јединице чија је примарна намена да преносе идеје, податаке и естетске садржаје у форми која није књига. Та дефиниција се односи на јединице у више примерака, тако да су оригинална уметничка дела искључена, осим графичких листова које је уметник објавио у ограниченом тиражу.⁶ У некњижну монографску библиотечку грађу убрајају се: географске карте, фотографије, разгледнице, плакати, гравире, грамофонске плоче, CD-ови, VHS касете, музикалије, CD-ROM-ови итд.

С обзиром да је некњижна библиотечка грађа веома различита по својој форми и појавном облику, донето је више стандарда који се користе у каталошко-библиографској обради ове грађе. ISBD(CM)⁷ је стандард за обраду картографске грађе, ISBD(PM)⁸ за штампане музикалије, а ISBD(ER)⁹ за електронске изворе. Сав остали некњижни библиотечки материјал се каталошки описује према ISBD(NBM) стандарду. Сврха ових стандарда јесте да установе усаглашену алфабетску каталогизацију широм света.

У циљу једноставније каталогизације различитих врста библиотечке грађе издат је обједињени Међународни стандардни библиографски опис ISBD који је одобрен од стране сталног одбора секције IFLA-е за каталогизацију, а по препорукама Радне групе за ISBD. Превод овог стандарда на српски језик објавила је Народна библиотека Србије 2009. године. Основна намена овог стандарда је да обухвати тј. обједини мноштво различитих, такоређи специјализованих стандарда за различите врсте материјала. Међутим, у пракси Народне библиотеке Србије још увек није заживео у пуној снази. Гломазност и непрегледност обједињеног стандарда је утицала на каталогизаторе да сваки проблем са којим се сусрећу још увек покушавају да реше тражећи одговоре у појединачним стандардима. Зато ће тема овог рада бити Non Book стандард који је у широкој употреби када је реч о некњижној врсти грађе.

⁴ ISBD(NBM) – International Standard Bibliographic Description for Non-Book Material.

⁵ *ISBD(NBM) : међународни стандардни библиографски опис за некњижну грађу* (Београд: Народна библиотека Србије, 2006), 7-10.

⁶ *Исџо*, 13.

⁷ ISBD(CM) - International Standard Bibliographic Description for Cartographic Materials.

⁸ ISBD(PM) - International Standard Bibliographic Description for Printed Music.

⁹ ISBD(ER) - International Standard Bibliographic Description for Electronic Resources.

ISBD(NBM) дефинише захтеве за опис и идентификовање некњижних јединица, прописује редослед елемената и систем интерпункцијских знакова у опису.¹⁰ Циљ је да записи израђени у једној земљи могу лако да се прихвате у библиографијама и каталозима других земаља, да записе који су израђени за кориснике једног језика могу лако да протумаче и корисници других језика, и крајњи циљ је да овај стандард помогне у конверзији библиографских записа у машински читљив облик.¹¹

ISBD(NBM) даје максимум описних података који су потребни у низу различитих библиографских делатности, а препоручује се да свака национална библиографска агенција у својим описима обухвати све обавезне елементе из одговарајућег ISBD-а у мери у којој су подаци применљиви на публикацију, а да сама агенција одлучи које ће елементе од изборних користити. Док друге организације за каталогизацију могу користити и обавезне и изборне елементе ISBD-а у зависности од својих потреба, само се морају придржавати прописаног редоследа, као и одговарајуће интерпункције у складу са одредбама стандарда.

ISBD опис представља само део целовитог библиографског описа, док се други елементи описа, као што су одреднице, предметне одреднице, упутне помоћне каталожке јединице дефинишу путем правилника за каталогизацију.¹²

Од 1976. године Народна библиотека Србије је усвојила нова, међународна правила за каталогизацију и почела је да користи међународне стандарде за библиографски опис ISBD.¹³

У пракси Народне библиотеке Србије стандард за библиографску обраду некњижне грађе највише се примењује при каталогизацији следећих врста библиотечке грађе:

1. Видео снимака (DVD, BD, видео касета)
2. Звучних снимака (звучна касета, CD, грамофонска плоча)
3. Сlikовне грађе (графички лист или посебни графички процеси, нпр. литографија, бакорез итд., уметничке репродукције, плакат, фотографија, разгледница, слагалице – puzzle)
4. Вишеверсне грађе или Комплекта (игра, конструкцијски прибор, лабораторијски прибор)
5. Предмета (макете, дидактичке коцке... тродимензионални производ).

¹⁰ ISBD(NBM) : *međunarodni standardni bibliografski opis za neknižnu građu* (Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2006), 13.

¹¹ *Исџо*, 15.

¹² *Исџо*, 15.

¹³ Народна библиотека Србије, „Настанак Библиотеке“, Народна библиотека Србије, <http://www.nb.rs/pages/article.php?id=29>

Према стандарду ISBD(NBM) библиографски опис је груписан у осам подручја.¹⁴ То су:

1. Подручје стварног наслова и података о одговорности
2. Подручје издања
3. Подручје података специфичних за грађу (или врсту публикације)
4. Подручје издавања, дистрибуције
5. Подручје материјалног описа
6. Подручје издавачке целине
7. Подручје напомена
8. Подручје стандардног броја (или алтернативних бројева) и података о доступности публикације.

Иако је библиографски опис монографских публикација распоређен у истих 8 подручја, каталожка обрада некњижне грађе се умногоме разликује од обраде књиге. Најочљивије специфичности при опису некњижне грађе у односу на монографске публикације уочавају се код:

- I) одређивања извора података
- II) код општих и посебних ознака грађе
- III) код напомена тј. код напомене која даје преглед садржаја (даје опис предметног садржаја јединице, без оцењивања тог садржаја).

I) Израда одговарајућег библиографског описа је за разне врсте некњижне грађе проблематична зато што не постоји насловна страна или само један одговарајући извор података. Стога ће бити потребно да се избор изврши са различитих извора података као што је: сама јединица, налепница, спремиште, или нека пропратна текстуална грађа. При одређивању приоритета ових извора података треба се држати принципа који су прописани у Non book стандарду:

1. Приоритет се најчешће даје изворима који су трајно везани за јединицу. Тако да ће насловни кадрови филма, налепница са обе стране грамофонске плоче или аудио CD-а, имати предност у односу на спремиште или пропратну текстуалну грађу која иде уз ове јединице¹⁵.

2. У случају када извор по првом принципу садржи непотпуне податке за потребе каталогизације или ако не постоји извор који је трајно везан за јединицу, онда се приоритет даје неком другом извору који на најтачнији начин идентификује дело.

На пример, омот уз CD ће имати приоритет у односу на налепницу у случају када су подаци на омоту потпунији и информативнији од саме налепнице. За вишеделне јединице, заједничко спремиште ће имати предност у

¹⁴ ISBD(NBM) : *međunarodni standardni bibliografski opis za neknižnu građu* (Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2006), 25-27.

¹⁵ *Исџо*, 33.

односу на налепнице индивидуалних делова, поготово ако је заједничко спремиште једини извор зејдничког главног стварног наслова.¹⁶

3. Текстурални извори у односу на звучне најчешће имају приоритет. Али ако су текстурални подаци непотпуни, а оригинални звучни извор је прикладнији, приоритет се може дати звучном извору.¹⁷

У тексту ISBD(NBM)-а се наглашава да се израз „главни извор“ података користи да означи изабрани извор података. Каталогизатор зато пре одабира главног извора мора детаљно да проучи све понуђене изворе података и одабере онај који ће бити у складу са принципима стандарда, а истовремено пружити што потпуније информације о публикацији.

Noon book стандард прописује да када се елементи који припадају подручјима 1, 2 и 4 преузимају из извора који не припада ниједном од оних који би били одабрани по првом принципу да се онда извор таквих података наводи у напомени.¹⁸ Међутим, пракса Народне библиотеке Србије је да се у сваком случају, без обзира по ком принципу је одређен извор података, у блоку напомена наводи извор података са којег се преузимају подаци.

Примери:

KOVAČEVIĆ, Jelena

Engleski jezik [Zvučni snimak] : za III razred gimnazije i ugostiteljsko-turističke škole : drugi strani jezik / Jelena Kovačević. - Beograd : Zavod za udžbenike, 2008 (Beograd : Jugovideo). - 1 CD (58 min) ; 12 cm

Nasl. sa omota diska.

Објашњење: У подручју најомена наводи се одакле је преузет извор, чиме се указује и на главни извор података.

POZDRAV iz Nove Gradiške [Slikovna građa]. - Zagreb : Vjesnik, [197-?] (Zagreb : Vjesnik). - 1 razglednica : u boji ; 10 x 15 cm

Nasl. preuzet sa aversne str. razglednice.

Објашњење: У подручју најомена наводи се одакле је преузет извор, чиме се указује и на главни извор података.

Подаци у подручјима 1, 2, 4 и 6 који не потичу са саме јединице, њеног спремишта или пропратне текстуралне грађе треба стављати у угласте заграде, а у подручјима 5, 7, и 8 могу се преузети из било ког извора, без употребе угластих заграда.¹⁹

¹⁶ Исто, 33.

¹⁷ Исто, 33.

¹⁸ Исто, 34.

¹⁹ Исто, 34.

II) Разноврсност некњижне грађе условила је потребу за њеном класификацијом по групама, па се у оквиру ISBD(NBM) стандарда налазе тачно дефинисане групе које обухватају све облике ове врсте грађе. Те групе су назване *ојшша ознака грађе*, а појединачне јединице некњижне грађе су означене као *йосебна ознака грађе*. Преглед општих и посебних ознака за различите типове грађе које ISBD(NBM) обухвата је дат у табеларном приказу са њиховим дефиницијама.

У библиографском опису општа ознака грађе наводи се у првом подручју (подручје стварног наслова и података о одговорности) и то тако да се ставља одмах иза наслова и у угласте заграде, а пише се великим почетним словом.

Примери:

ДА су мени очи твоје [Звучни снимак] / Јован Дучић ... [и др.] ; стихове говори Тома Јовановић.

НОВИ Сад [Сликовна грађа] : мост и тврђава = Novi Sad : most i tvrđava.

MCQUEEN, Steve, 1969-

Hunger [Video snimak] = Glad / [directed by] Steve McQueen ; [screenplay by] Steve McQueen, Enda Walsh.

Посебна ознака грађе се у опису наводи у подручју 5 (подручје материјалног описа), па ће за горе наведене примере бити:

1 CD (40 мин) ; 12 cm

1 разгледница : ручно бојена ; 9 x 14 cm

1 DVD : звук, боја 12 cm

На почетку библиографског описа, у првом подручју наводи се општа ознака грађе којом се одмах указује на групу којој одређена некњижна грађа припада (звучни снимак, видео снимак, сликовна грађа, вишеверсна грађа/комплет итд.), а у подручју материјалног подручја (5. подручје) се тачно идентификује која је врста некњижне грађе у питању (CD, звучна касета, грамофонска плоча, DVD, VHS касета, разгледница, фотографија, плакат, итд.).

У пракси Народне библиотеке Србије се у случају опште ознаке грађе Сликовна грађа одступа од термина који је усвојен у преведеном издању ISBD(NBM)-а. Реч је о термину *Графичка грађа* како стоји у стандарду, док се у библиографској обради Народне библиотеке Србије користи термин *Сликовна грађа* као адекватнији и тачнији назив за групу библиотечких некњижних јединица које тај термин обухвата, а то су фотографије, разгледнице, плакати, графике, слагалице, итд.

Како би се разјасниле евентуалне дилеме око карактеристика и специфичности везаних за разне врсте некњижних јединица, у стандарду ISBD(NBM) су дате појединачне дефиниције општих и посебних ознака грађе. Тако се нпр. за звучни снимак каже да је то „снимак звука који нема пропратне визуелне слике“.²⁰ Разгледница је „слика произведена на картону и намењена за слање поштом, без коверте“,²¹ а плакат је „велики оглас или постер који је намењен јавном излагању“,²² итд.

III) Оно што је специфично за библиографски опис некњижних јединица, и то пре свега оних које припадају групи Сlikовна грађа јесте напомена која даје преглед садржаја. Преглед садржаја пружа опис предметног садржаја јединице, али без субјективног оцењивања тог садржаја од стране каталогизатора.²³ Код јединица као што су фотографија, разгледница, плакат и графике коришћење ове напомене је важно, јер сам наслов и остали елементи описа често нису довољни да би се идентификовала публикација, па се уз помоћ кратког описа садржаја публикација боље приближава кориснику.

Примери:

ПОГЛЕДАЈ и не заборави! [Сlikовна грађа] : мајчино те отровало млеко кад имао вере у Енглеze. - [Б. м. : б. и., 1944?] ([б. м. : б. и.]). - 1 плакат : илустр. ; 86 x 61 cm

На плакату је илустрација човека који у рукама држи дете и показује на порушени град.

Објашњење: У њодручју најомене која даје њреїлед садржаја даїї је країїак оїїс садржаја њубликације.

ЏИНГО, Милан, 1957-

Matka [Slikovna građa] : Skopje / foto Milan Džingo. - [Skopje] : Studio za marketing Džingo, [200-?]. - 1 razglednica : u boji ; 10 x 15 cm

Nasl. preuzet sa aversne strane razglednice. - Na razglednici su tri fotografije crkve Sv. Pantelejmona, Sv. Andrea i Sv. Klimenta.

Објашњење: У њодручју најомене која даје њреїлед садржаја њредсїављен је країїак садржај њубликације.

Многе врсте грађе које су описане у ISBD(NBM)-у производи су пролазних технологија, тако да се под утицајем нових технологија развијају другачије врсте библиотечке грађе.

²⁰ *Исїїо*, 110.

²¹ *Исїїо*, 113.

²² *Исїїо*, 113.

²³ *Исїїо*, 96.

Највеће недоумице које се јављају приликом обраде нових облика некњижне грађе јесу у оквиру петог подручја, тј. подручја материјалног описа. Зато би поједине одредбе овог ISBD-а требало допуњавати у одређеним временским размацима, што се сугерише и у самом стандарду.

Такође је важно нагласити да ISBD(NBM) стандард не даје чврста ограничења по питању врсте материјала на који се овај стандард може применити. Стога је могуће на основу овог стандарда каталoшки описати и јединице које нису првенствено обухваћене његовим опсегом. Нпр. фотографски албуми нису споменути у стандарду, иако су део фонда скоро сваке библиотеке, а каталoшки се могу описати на основу примера и датих објашњења о библиографској обради фотографија. Blu-ray дискови су производ модерних технологија, а по угледу на обраду DVD-а дискова може се дати адекватан и добар каталoшки опис.

Рад са некњижним библиотечким материјалом са једне стране представља изазов и задовољство у библиотечком раду, а са друге стране изазива низ потешкоћа и дилема. Све већи прилив некњижног материјала који долази у библиотеке свих врста, а пре свега у Народну библиотеку Србије чији је први и основни вид набавке грађе обавезни примерак, па је Законом о обавезним примерку дужна да прима, обрађује, чува и даје на коришћење све врсте публикација,²⁴ условио је да се каталогизатори и класификатори сусрећу са већ наведеним класичним групама некњижне грађе, али и са другим посебним врстама грађе.

Искуство каталогизатора у раду са одређеном врстом некњижног библиотечног материјала је чак најпресуднија у доброј каталoшкој обради. Радећи са једном врстом некњижне грађе каталогизатор најбоље упознаје њене карактеристике, лакше одређује главни извор података, ауторство, елементе за материјални опис и потребне напомене којима ће се боље идентификовати јединица.

Истраживање и прегледање електронских каталога других библиотека, како у окружењу, тако и у западним земљама, један је од начина да се „покупи“ туђа пракса и туђа знања у библиографској обради некњижних јединица, као и да се упореде начини обраде. Тимски рад, сталне консултације, конструктивне расправе са другим библиотекарима каталогизаторима, као и одржавање стручних скупова на којима ће се отворити дискусија и покренути решавање текућих стручних проблема кроз примере добре праксе могу допринети да се пронађу заједничка решења за заједничке проблеме са којима се сусрећу сви библиотекари који раде са некњижним библиотечким материјалом.

²⁴ Закон о обавезном примерку, Службени гласник РС, бр. 52, (2011), стр. 4.

Литература

1. Бабовић, Мирјана и Светлана Јанчић. *Алфаветски каталоги монографских публикација : израда и формирање*. Београд: Народна библиотека Србије, 1991.
2. Вранеш, Александра и Љиљана Марковић. *Од рукописа до библиотеке : појмовник*. Београд: Филолошки факултет, 2008.
3. Закон о обавезном примерку публикација, Службени гласник РС, бр. 52, 2011.
4. *Изложба Одељења посебних фондова : водич и каталоги*, Београд : Народна библиотека Србије, 1982.
5. Јасмина Трифунац, *Типологија и класификација неknjiжне грађе у Народној библиотеци Србије*, Зборник радова – Дани матичних библиотека Србије 2007 Библионет, Београд : Заједница матичних библиотека Србије ; Крушевац; Народна библиотека, 2008, стр. 115-120.
6. Маша Милорадовић, Фотографије у библиотеци : о каталожкој обради фотодокумената са примерима из Збирке фотодокумента Народне библиотеке Србије, *Глас библиотеке*, бр. 18 (2012), стр. 7-20.
7. *СOMARC/В Формат : приручник за кориснике*, Марибор : Институт информацијских знаности, сор. 2000.
8. *Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, „Stručna obrada knjižnične građe“*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, <http://www.ffzg.unizg.hr/infoz/biblio/nastava/dz/text/pog4a.htm> (преузето 12.02.2013.)
9. *ISBD(NBM) Međunarodni standardni bibliografski opis neknjižne građe*. Београд: Народна библиотека Србије, 2006.
10. *Međunarodni standardni bibliografski opis : ISBD : по препорукама Радне групе за ISBD одобрио Стални одбор секције IFLA-е за каталогизацију*. Београд: Народна библиотека Србије, 2009.
11. Народна библиотеке Србије, „Настанак Библиотеке“, Народна библиотека Србије, <http://www.nb.rs/pages/article.php?id=29> (преузето 12.02.2013.)

APPLICATION OF THE ISBD (NBM) STANDARD
IN THE NATIONAL LIBRARY OF SERBIA*Summary*

Given that non-book materials are different in its form and appearance, several standards used for cataloging and bibliographic processing of these materials have been established. Non-book holdings include items that transfer ideas, information and aesthetic contents in a non-book form. The standard that defines bibliographic description of the non-book materials is ISBD (NBM). This paper outlines a short history, purpose and goal of the standard for the bibliographic processing of the non-book materials. An accent has been placed on key differences between the standards for bibliographic processing of monographic publications and those for processing of non-book materials. Areas with the specificities of these items processing are shown through examples of the practice used in the National Library of Serbia. The most prominent specificities of the non-book materials cataloging could be detected in determining the data source, both in general and specific material designation, as well as in notes which give a short list of contents. In this work, it is noted that ISBD (NBM) standard does not precisely define the sort of material it refers to, which enables cataloging of new types of library materials that came as a result of the new modern and contemporary production technologies.

Keywords: ISBD (NBM), non-book material, cataloging, National Library of Serbia

Jasmina Trifunac